

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена аналізу функціонування банківської системи на території Галичини й Буковини в період російської окупації, в роки Першої світової війни. На основі аналізу архівних документів, переважна більшість з яких вперше вводяться до наукового обігу, показано, що відсутність повноцінної банківської системи через її руйнацію на окупованих територіях зумовила те, що російські постійні польові казначейства виконували універсальні фінансові функції – надавали банківські послуги та послуги ощадної каси, а також одночасно виконували й контрольні функції за надходженням та витрачанням бюджетних коштів на військові потреби. Незадовільний стан справ у грошовому обігу та повна руйнація банківської системи на окупованих територіях призводили до порушення товарообмінних операцій, ускладнень грошових розрахунків, росту цін та інфляції, поширенню спекуляції та іншим негативних соціально-економічних наслідків.

Ключові слова: Галичина, Буковина, Російська імперія, Перша світова війна, банківська система, гроші, банки, фінансова політика, фінансово-кредитні установи, польові казначейства, російська окупація.

Svitlana ORLYK,

Ph D (Economics), Associate Professor, Doctoral candidate at the Ethnology and Regional Study
Department Taras Shevchenko Kyiv National University
(Ukraine, Kyiv) svitlana.orlik@gmail.com

BANKING SYSTEM OF GALICIA AND BUKOVINA IN THE PERIOD OF RUSSIAN OCCUPATION DURING THE FIRST WORLD WAR

The article discloses the analysis of functioning of the banking system on the territory of Galicia and Bukovina in the period of Russian occupation, during the First World War. Before the beginning of the war Galicia and Bukovina enumerated a widespread network of state-owned and joint-stock banks and other financial and credit institutions. With the arrival of the Russian troops in Galicia and Bukovina, most banks, especially those based on the Austrian state capital were removed to the territory of the Austro-Hungarian Empire, or to those countries where main banking institutions were located. Most of the property, cash resources and documentation were also removed. The property left unattended and the values that were not refined into the proceeds of their own treasury by the new occupation power because of the lack of time were plundered. The Russian authorities did not have a possibility either to prevent or to oppose the widespread robberies that took place during the occupation of Galicia.

The financial and credit institutions and banking institutions that remained in the occupied territories were partially carrying out their activities. Therefore, they performed only some banking transactions or waited for a better time to fully restore their work. The activities of local banks were regulated by the Russian legal acts. Particularly, the Decree «On Measures Caused by the Military Time» of November 15, 1914, No. 2923. The Act prohibited making payments, sending or transferring money, securities, precious metals and stones outside the Russian Empire and the conquered regions of Austria-Hungary. In addition, the military administration issued its resolutions and orders, provided clarification on the appeal of the banks, coordinating them with the higher authorities of the Russian Empire such as the Council of Ministers, the Ministry of Finance and the imperial State Bank. The article proves that mortgage banks suffered significant losses in pre-war (or pre-occupation) lending operations when borrowers were provided with mortgages in Austrian currency, including gold coins, and then had to get a repayment of the loan with paper rubles at an inflated rate.

For borrowers, this situation was profitable and the refusal from Russian rubles by banking workers when repaying loans, gave rise to complaints from bank clients to the occupation authorities. On the other hand, the appeal to the occupation authorities of the Galician banking institutions clearly showed that local banks had not recognized the Russian ruble as a worthy currency and the banks had doubts concerning its real value. The Russian authorities did not place any hopes on local banks in the issue of the spread of the Russian imperial monetary system and the strengthening of the Russian ruble in the occupied territories. In this regard, the Russian Ministry of Finance had

to open field Treasuries which had to implement the Russian government financial policy in the occupied territories under the hegemony of the Russian State Bank and the imperial Ministry of Finance.

Therefore, the lack of a full-scale banking system in the occupied territories led to the fact that the permanent field treasuries carried out entire financial functions. They provided banking and saving services. Field Treasuries simultaneously carried out control functions for the receipt and spending of budget funds for military needs. The unfortunate state of affairs in money circulation and the complete destruction of the banking system in the occupied territories led to a breach of commodity exchange operations, complications of monetary payments, rising prices and inflation, the spread of speculation and other negative social and economic consequences.

Key words: *Galicia, Bukovina, the Russian empire, World War I, banking system, money, banks, financial policy, financial and credit institutions, field treasuries, Russian occupation.*

Постановка проблеми. Як відомо, гроші люблять тишу, але війна – це кризове явище яке випробовує фінансові системи країн на міцність з першого пострілу. Банківська система є важливою складовою загальної фінансової системи країни, оскільки саме через фінансово-кредитні установи забезпечується формування, використання і рух значної частини фінансових ресурсів не лише держави, а й приватного грошового капіталу – які прямо чи опосередковано беруть участь у фінансуванні війни. Небезпека існування на окупованих територіях банків (особливо держаних банків) ворожій держави завжди полягала в тому, що через них могло здійснюватися фінансування різного роду підривної діяльності окупаційної влади. Крім того, країна окупант завжди приходить зі своєю грошовою валютою, яка має безперешкодно просуватися на захоплених територіях і витіснити грошову одиницю ворожій держави – цього не може забезпечити банківська система окупованої ворожій держави. Конфлікт інтересів – очевидний. Тож історичний досвід Першої світової війни свідчить, що всі ці ризики необхідно враховувати в сучасному житті.

Аналіз досліджень. Проблеми історії фінансової політики в Україні, у тому числі й банківських та фінансово-кредитних установ досліджували О. Бурунова (Бурунова, 2011), З. Комаринська (Комаринська, 2000; Комаринська, 2006), І. Крип'якевич (Петрович, 1915), Б. Лазорак (Лазорак, 2016), С. Мошенський (Мошенський, 2014), В. Орлик (Орлик, 2007), С. Орлик (Орлик, 2017), І. Скоморович (Скоморович та ін., 2004), В. Швець (Shvets, 2007) та ін. У той же час діяльність банківської системи Галичини й Буковини в період російської окупації в роки Першої світової війни є малодослідженою.

Мета статті. Дослідити проблеми у сфері банківської діяльності та території Галичини й Буковини під час російської окупації в роки Першої світової війни, розглянути їхні соціально-економічні наслідки та способи вирішення, проаналізувати ефективність та результативність деяких антикризових заходів, які вживалися окупаційним урядом.

Виклад основного матеріалу. До початку війни в Галичині й Буковині діяла розгалужена мережа державних, акціонерних банків та інших фінансово-кредитних установ. Найбільшими банками, які функціонували на цій території, були: Австро-Угорський банк (мав 12 філій), Галицький акціонерний іпотечний банк, Галицький земельний іпотечний банк, Крайовий банк у Львові та Буковинський Крайовий банк, Галицький Промисловий банк, Рустикальний банк, Галицький народний банк, Галицька ощадна каса, віденський Unionbank, Буковинська земельно-кредитна установа, Буковинське банківське об'єднання торгівлі і ремесла, Буковинський торговельно-ремісничий банк, філії чеських та польських банків: Живностенська банка, Устшедни банка, Богемія, Варшавського торговельного та Лодзинського депозитного банків та інші фінансово-кредитні установи, у т.ч. банкірські дома. За деякими підрахунками, лише на Буковині станом на 1902 рік налічувалося 217 одиниць різноманітних державних, акціонерних та інших фінансово-кредитних закладів (Скоморович та ін., 2004: 187). Майже всі вони припинили свою діяльність перед вступом російських військ в Галичину та Буковину.

З приходом російських військ в Галичину й Буковину, більшість банків, особливо ті, що були засновані на австрійському державному капіталі, були вивезені на територію Австро-Угорської імперії, або до тих країн, де розміщувалися головні банківські установи. Значна частина майна, грошові ресурси, документація були вивезені. Те майно, яке залишилося без нагляду, і цінності, які не встигала реквізувати в дохід власної казни нова влада, були розграбовані. Масовим грабежам, які відбувалися під час окупації Галичини, владні структури не мали змоги ні запобігти, ні

протиїдати. На фоні такого безладу у місцевого населення небезпідставно з'являлися побоювання з приводу того, що російська окупаційна влада може конфіскувати вклади, котрі належали приватним особам і зберігалися у банках Галичини й Буковини. На такі панічні настрої Військовий генерал-губернатор Галичини Г. Бобринський відреагував спеціальним оголошенням від 23 жовтня 1914 р., у якому повідомлялося, що «всі такі вклади конфісковуватися російською владою не будуть, за винятком тих осіб, які виявляли або виявлятимуть ворожі дії до російської армії і російського уряду і майно котрих буде піддане конфіскації» (ДАІФО. Ф. 636. Оп. 1. Арк. 17). Але дотримуватися таких обіцянок російська влада, практично, не могла, адже пограбувати покинутий австрійський банк було справою «честі» для російського офіцера.

Значного резонансу набуло порушення кримінальної справи щодо несанкціонованого відкриття 6-10 червня 1915 р. російськими військовими комори австро-угорського Празького кредитного банку у місті Бродях. Так, зокрема, під час відкриття банку не було складено відповідного акту та не забезпечено належного збереження майна для його подальшої передачі представникам окупаційної влади, що й призвело до неконтрольованого пограбування (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 5. Спр. 4. Арк. 193. Арк. 1, 345). За цією кримінальною справою було передано до суду колишнього Бродівського етапного коменданта, князя Черкаського. З даного приводу завідувач військово-судової частини при Головному начальнику постачання армій Південно-Західного фронту у своєму листі до Головного начальника постачання армій Південно-Західного фронту доповідав, що «необхідно було не лише його притягнути до відповідальності, але й всіх офіцерів його Управління, особливо командира 22 етапної роти Кастальського й діловода Іванова, які награбували багато грошей з банку, по декілька тисяч, а речей, то й не злічить. Командир 114 етапної роти при обшуку нижчих чинів знайшов багато золотих речей <...>. Князь із цього банку прихопив не менше двох мільйонів, виніс два маленьких ящики з діамантами й золотом» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 5. Спр. 4. Арк. 193). Те цінне майно австро-угорського Празького кредитного банку, яке залишилося після розкрадання військовими російської армії, було спаковане у 28 ящиків та відправлене на етап. Цей вантаж було доставлено у м. Київ, безпосередньо до Київської контори Державного Банку на ім'я Військового Генерал-Губернатора Галичини, про що свідчать протоколи огляду «на предмет встановлення кількості й характеру цінностей, вивезених з австро-угорського Празького банку у Бродях» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 5. Спр. 4. Арк. 1, 246–248, 263–268, 272–280). Здебільшого це були складені у корзини чи коробки дорожчості та столові прибори із золота, з позолотою та срібла, скарбовані срібні та золоті монети, що належали громадянам, які тримали це майно у коморі схову банку на збереженні.

У м. Бродях, крім вищезгаданого Празького кредитного банку, до війни функціонували відділення Австро-Угорського банку, Крайового банку, повітова ощадна каса, громадські залікові каси «Самопоміч» і «Руська», каса Дирекції скарбової (казначейство – С. О.) та біля 10 приватних залікових кас. Російська окупаційна влада, станом на 30 березня 1915 р., всіх їх облікувала, описала і констатувала припинення їхньої діяльності (ДАЛЮ. Ф. 905. Оп. 1. Спр. 83. Арк. 1–4зв., 6; Спр. 38. Арк. 1–1зв.; Спр. 85. Арк. 1–2зв.).

Дещо меншою була отримана «військова здобич» у філії Австро-Угорського банку в м. Чернівцях. У жовтні 1914 р. при обшуку цього банку було знайдено замуровані у стіні 2 ящики з 12 287 коронами, векселів приватних осіб на суму 643 650 кор. і 3 гел., столовими приборами, годинниками і ланцюжками до них із золота, револьвер, різні папери та ін. (ДАЧО. Ф. 283. Оп. 1. Спр. 61. Арк. 1, 4). Виявлене майно було описане та передане за належністю: кошти здано в польове казначейство, векселі – у депозит губернатора, а майно по акту передано в канцелярію Військового генерал-губернатора Галичини (ДАЧО. Ф. 283. Оп. 1. Спр. 61. Арк. 7–10).

Деякі місцеві банки також виїжджали, боячись непередбачуваності російської окупаційної влади. Так, центральне бюро банку Крайового тимчасово було перенесено зі Львова до підконтрольного Австро-Угорщині міста Нового Сонча (нині м. Нови-Сонч, знаходиться у Польщі) (Blura centrall, 1914), але представництво цього банку залишалося працювати у м. Львові (Из львовских банков, 1914; ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 57). Часопис «Gazeta Lwowska» за 10 вересня 1914 р. повідомляла, що банк Крайовий отримав від Галіційської ощадної каси право на видачу позичок на ощадні книжки вкладників, а від Галіційського Кредитного земського товариства право отримувати іпотечні внески (Blura centrall, 1914).

Каси ощадності (ощадні каси) продовжували свою діяльність на окупованих територіях завдяки своїй згуртованості у Спілку ощадних кас та підтримці Крайового банку (Скоморович та ін., 2004). Газета «Діло» у січні 1915 р. повідомляла про продовження діяльності кас ощадності у містах Дрогобичі, Самборі, Снятині, Ярославі, Коломиї (Східно-галицькі, 1915). У складних умовах окупації названі ощадні каси продовжували видавати кошти з судових депозитів по «справах пупілярних і курателярних (опікунських справах – С. О.)» (Східно-галицькі, 1915), які часто стосувалися малолітніх дітей та людей похилого віку, котрі утримувалися за рахунок цих виплат.

Дирекція і частина персоналу Земельного іпотечного банку з початком вторгнення російських військ у Галичину, забравши з собою готівку, цінні папери, депозити і ділові книги, виїхала до Відня. Із листа заступника директора банку від 5 липня 1915 р. до поліції м Львова відомо, що Земельний іпотечний банк у м. Львові не припиняв свою діяльність до 11 березня 1915 р. – до часу, коли «російські власті замкнули банк цілковито й опечатали. Сума готівки в касі під час опечатування банку була мінімальна і не доходила до К 10.000. У кінці червня 1915 р. російські жандарми повернули ключі від кас і льокалю, і банк знову розпочав свою діяльність» (ЦДІАЛ України. Ф. 350. Оп. 1. Спр. 3964. Арк. 5), обслуговував депозити, приймав і виплачував кошти у певних обмеженнях через відсутність достатньої кількості обігових коштів.

Фінансово-кредитні товариства та банківські установи, які залишилися на окупованих територіях, здійснювали свою діяльність частково, тобто проводили лише деякі банківські операції, або ж очікували слушного часу для повноцінного відновлення своєї роботи. Так, у м. Львові продовжував діяльність Промисловий банк, який надавав послуги ломбарду та здійснював депозитні операції з ощадними книжками, Іпотечний банк здійснював депозитні операції з ощадними книжками фізичних осіб (Із львовських банків, 1914; ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 44; ЦДІАЛ України. Ф. 350. Оп. 1. Спр. 3964. Арк. 10–10зв.). До кінця вересня 1914 р. відновили свою роботу фінансово-кредитне товариство Земельне кредитне товариство та Банк заліковий (Із львовських банків, 1914). У Львові мав відкрити свою філію Варшавський комерційний банк (Петрович, 1915: 45).

На початку окупації м. Тернополя всі банки були закриті, окрім Банку Ради-Повятової, який приймав лише борги (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 3). Більшість місцевих банківських установ, оцінивши ситуацію, активізувалися у напрямку відновлення своєї роботи лише з січня 1915 р. Так, правління Галицького акціонерного Іпотечного банку у м. Львові після подання клопотання про відкриття своєї філії у м. Тернополі у квітні 1915 р. отримало відповідний дозвіл (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 3, 46, 47). У лютому 1915 р. просило дозволу відкрити свою філію правління Празького банку взаємного страхування «Славія», а в березні отримало відповідний дозвіл (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 7–7зв, 41, 43). У лютому 1915 р. правління Галицького Промислового банку клопотало про відкриття в м. Дрогобичі свого відділення і отримало дозвіл Військового генерал-губернатора Галичини (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 44, 45).

Діяльність місцевих банків урегульовувалася імперськими нормативно-правовими актами такими, як згаданий вище Указ «Про заходи, зумовлені військовим часом» від 15 листопада 1914 р. за №2923, яким було заборонено здійснювати платежі, пересилати чи переводити грошові суми, цінні папери, дорогоцінні метали і каміння за межі завойованих областей Австро-Угорщини і Російської імперії, безпосередньо чи через посередників, ворожих країн підданам, установам, організаціям і товариствам. Крім того, військова адміністрація видавала свої постанови і розпорядження, надавала роз'яснення на звернення банків, узгоджуючи їх з вищими імперськими органами такими як Рада Міністрів та Міністерство Фінансів, імперський Державний банк. Так, розпорядженням Військового генерал-губернатора Галичини роз'яснено дирекції Галицького Крайового банку те, що отримані банком грошові перекази з території Австро-Угорщини можуть бути виплачені у сумі, не більшій однієї тисячі корон, а «перекази більші цієї суми можуть бути виплачені лише з особливого дозволу Генерал-Губернатора» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 57). Цим же розпорядженням банкам було заборонено видавати на руки перекази, що надійшли з Австро-Угорщини за реквізовані австрійським урядом коні (ЦДІАК України.

Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 57). У січні 1915 р. іпотечні банки міста Львова звернулися листом до Військового генерал-губернатора Г. А. Бобринського щодо надання їм права: «1) приймати термінові платежі за позиками тільки австрійською монетою, 2) якщо платежі проведено в рублях, то платежі зараховувати після завершення війни, коли встановиться нормальний курс», 3) дозволити банкам не застосовувати встановлений російською владою курс валюти до розрахунків по зобов'язаннях, які були укладені раніше (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 44, 66–68). Звичайно, іпотечні банки зазнавали значних збитків по довоєнних (чи доокупаційних) кредитних операціях, коли позичальникам надавалися під іпотеку кошти в австрійській валюті, у т.ч. золотомою монетою, а потім доводилося отримувати на погашення позики паперові рублі по завищеному курсу. Для позичальників така ситуація була вигідною, а відмова банківськими працівниками від російських рублів, при погашенні позик, породжувала скарги клієнтів банків до окупаційної влади. З іншого боку, подібне звернення до окупаційної влади галицьких банківських установ явно свідчило про невизнання місцевими банками російського рубля гідною валютою і про те, що вони ставлять під сумнів його реальну вартість. Зазначене питання розглядалося Радою Міністрів і Міністром Фінансів. Відповідь була очевидною, «Верховний Головнокомандувач ... не визнав можливим задовольнити клопотання представників іпотечних банків щодо обмеження права їх позичальників здійснювати платежі російськими грошима по встановленому паритету» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 67зв.), адже на території Галичини діяла обов'язкова постанова для всіх без винятку, яка встановлювала курс валют і сувору заборону щодо відмови у прийнятті російських грошей при розрахунках. Це роз'яснення стосувалося не тільки іпотечних банків, а всіх банків, які діяли на території Галичини й Буковини та раніше здійснили кредитування (надали позики) під заставу, або без неї австрійською валютою. Як наслідок, для того, щоб місцевим банкам не випадало сумніватися у російських грошах, «Великий Князь Микола Миколайович вирішив за необхідне, щоб діяльність кредитних установ Галичини була піддана всебічному контролю» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 67зв.) з боку уповноважених органів Міністерства Фінансів.

Російська влада не покладала жодних надій на місцеві банки у питанні поширення російської грошової системи та укріплення російського рубля на окупованих територіях. У зв'язку з цим перед російським міністерством фінансів виникла потреба терміново відкривати польові казначейства, які мали реалізовувати на окупованих територіях необхідну російському урядові фінансову політику під гегемонією російського Державного Банку та імперського Міністерства фінансів. Саме польові казначейства мали здійснювати хоча б частину функцій банків та ощадних кас. Затягування з відкриттям польових кріпосних та фортечних казначейств та недостатня їхня кількість (у вересні 1914 р. відкрито у м. Львові, у січні 1915 р. у м. Тернополі, у жовтні 1916 р. у Чернівцях та ряд корпусних казначейств при військових корпусах) згубно впливали на розвиток товарно-грошових відносин та відновлення економіки на цій території. У свою чергу, імперські комерційні банки не поспішали відкривати власні філії на окупованих територіях – занадто високими були ризики. З метою ознайомлення з фінансово-економічною ситуацією на окупованих територіях Галичини у грудні 1914 р. Міністерство фінансів направило у відрядження у м. Львів групу спеціалістів: дійсного статського радника Джунковського, урядників канцелярії кредитного відділу міністерства статського радника Вороновича і колезького радника Кульжинського, представника Селянського банку Худвинського. Поряд з іншими відомостями комісією Міністерства фінансів досліджувалося й питання доцільності відкриття філій Селянського банку на даній території (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 89. Арк. 19). На цей банк покладалися значні надії у справі налагодження очікуваної торгівлі землею, «бо багато дідичів (з політичних чи економічних причин) приступить до ліквідації своїх маєтків, а селянська маса дасть контингент купців на цю землю» (Петрович, 1915: 34). Крім того, російський Державний Банк також розглядав перспективи відкриття своїх філій у Галичині, а за ним попрямувало б багато приватних торговельних банків з Петербурга, які вичікували слушної нагоди.

Окремою групою «банківських розвідників», що відвідали Галичину, були представники Російсько-Азіатського банку, які встановили, що «для діяльності відділів російських банків тут буде

дуже гарне поле, бо звичайний дисконтований і позичковий процент у Галичині тепер 10–12%. Відділи рос. банків могли б дати колосальну підтримку зростаючій торгівлі між Галичиною і полуднево-західним краєм; особливо бажана участь у нафтових і лісових підприємствах» (Петрович, 1915: 44). У лютому 1915 р. правління Російсько-Азіатського банку прийняло сміливе рішення відкрити у м. Львові власну філію (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 592. Арк. 3, 9зв.). Проте діяльність цього банку обмежувалася лише комісіонерством. Тобто, з самого початку планувалося проводити лише посередницькі операції у торгівельних операціях, а не здійснювати весь спектр банківських послуг. Рішення російської окупаційної військової-цивільної адміністрації про відкриття комісіонерства Російсько-Азіатського банку було надано у квітні 1915 р., але активні банківські операції цей банк розпочав лише 18 травня 1915 р. (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 592. Арк. 16, 18). Проблеми виникли у питаннях про отримання дозволів на використання відповідних шифрів, якими кодувалися підписи на платіжних документах для пересилання їх телеграфом. З невідомих причин на клопотання Російсько-Азіатського банку «відносно використання необхідного шифру, телеграфної адреси «Сінорусь», посвідчення підписів на телеграф і передачі кореспонденції замовним порядком, Головним начальником постачання було відмовлено», «а без такого дозволу діяльність банку була не можливою» взагалі (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 592. Арк. 15–15зв.). Після певної переписки з військовою адміністрацією краю та клопотань правління Російсько-Азіатського банку, яке розміщувалося у Петрограді, необхідний дозвіл було отримано.

У свою чергу, імператорська місія у Швейцарії рекомендувала Львівському Генерал-Губернатору Федеральний банк у Цюріху: «банк цей – один із найповажніших і солідних у Швейцарії» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 72).

У складній ситуації опинилися кредитні товариства, до складу яких входили здебільшого дрібні та середні сільськогосподарські товаровиробники. Раніше вони отримували кредити у великих банках під невеликі відсотки. Найдешевші кредити були в Австро-Угорському банку і складала 4 % у мирний час і 6 % у час політичних ускладнень; в банку Крайовому кредити були на 0,5 % – 1 % вищі ніж у Австро-Угорському банку, а в інших польських, чеських і німецьких банках у мирний час ставка по кредитах становила 5,5 %, а у військовий час сягала 9% і вище (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 140–141). Під час окупації російськими військами Галичини й Буковини, навіть коли окремі банки відновили тут свою діяльність, довгострокові кредити (позики) були максимально обмеженими.

З приходом російських військ активізувалася діяльність русофільських кредитних установ у Львові, які були об'єднані в «Російський Народний Совет». Крім того, російські фінансові та господарчі товариства, що діяли в Галичині, утворили відповідну організацію – «Російський Ревізіонний Союз», до складу якого входило 130 товариств, які здійснювали свою діяльність у 43 галицьких повітах. Подібні товариства існували й на Буковині. У листі від 12 лютого 1915 р. до Військового генерал-губернатора Галичини «Російський Народний Совет» з подробицями повідомляв про складнощі життя та утиски, що їх зазнавало російське населення від попередньої, австрійської, влади.

Користуючись нагодою, ще на початку жовтня 1914 р. «Російський Ревізіонний Союз» звертався до Державного Банку з проханням виділити йому кредит на суму 10 мільйонів рублів, на що надійшла відмова у вигляді відтермінування питання з вердиктом, що «клопотання «Російського Ревізіонного Союзу» про надання коштів Державним Банком російським кооперативним товариствам Червоної Русі кредиту на десять мільйонів рублів є передчасним» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 85). Восени 1914 р. відповідне кредитування не відбулося, але ж весна 1915 р. була не за горами, необхідно було готуватися до сівби, «особливо бідному російському селянину». Члени громадського товариства «Російського Народного Совета» вперто не вірили, що росіяни, які прийшли рятувати своїх же «одноплемінників-росіян» від австрійського ярма, відмовлять у допомозі російському бідному населенню Галичини. У своєму листі вони наївно пропонували Військового генерал-губернаторові Галичини виділити необхідні кошти зі спеціального Військового фонду. «Російський Народний Совет» у своїй записці пояснював, що зазначені кошти будуть спрямовані виключно на допомогу російським кредитним товариствам,

які, в свою чергу, нададуть своїм членам поворотні позики у вигляді кредитів «для відновлення нормального життя, для обробітку і засіву полів, для придбання робочої і молочної худоби, для відбудови зруйнованого житла й господарчих будівель» (ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 85 зв.). Наголошувалося, що без наявності обігових коштів діяльність кредитних товариств неможлива і буде припинена. Незважаючи на всі переконливі аргументи, російська окупаційна влада так і не надала грошової допомоги, у вигляді поворотної позики, російським кредитним установам Галичини.

Тієї ж пори, коли російська окупаційна влада керувалася принципом «ні копійки для кредитування окупованих територій», газета «Діло», котра з часу російської окупації друкувалася у м. Відні, повідомляла про те, що австрійська влада готувала відкриття воєнного Банку кредитового для Галичини з метою «оживлення господарського обороту на селах та в містах. <...> Банк буде опертий на капіталах, які дасть правительство, а в часті фінансові інституції. З кредиту будуть могли користати лише ті, що в караю на місци стало перебувають» (Воєнний Банк, 1914).

Висновки. Отже, зруйнування банківської системи австро-угорської влади та неспроможність російської окупаційної влади запропонувати альтернативне банківське представництво, стало важливим фактором, який унеможлилював стабілізацію грошового ринку на окупованих Російською імперією територіях Західної України. Відсутність повноцінної банківської системи на окупованих територіях зумовила те, що банківські послуги та послуги ощадної каси надавали постійні польові казначейства російської окупаційної влади, які виконували в Галичині та Буковині універсальні фінансові функції. Незадовільний стан справ у грошовому обігу та повна руйнація банківської системи на окупованих територіях призводили до порушення товарообмінних операцій, ускладнень грошових розрахунків, росту цін та інфляції, поширенню спекуляції та іншим негативних соціально-економічних наслідків. Піднята нами у статті проблема є складною та багатогранною і потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Білан та ін., 2016 – Білан Б., Комаринська З., Смовженко Т. Львів Банківський / [та ін.]. Львів. Апріорі. 2016. 76 с.
- Бурунова, 2011 – Бурунова О.А. Банківський сектор Західного регіону України: історія та сучасні тенденції розвитку. // Теоретичні та прикладні проблеми економіки. 2011. Вип. 26. С. 242–248.
- Воєнний Банк, 1914 – Воєнний Банк кредитовий для Галичини // Діло. 1915. №219 (11). С. 5–6.
- ДАІФО – Державний архів Івано-Франківської області
- ДАЛО – Державний архів Львівської області
- ДАЧО – Державний архів Чернівецької області
- Из львовских банков, 1914 – Из львовских банков. Прикарпатская Русь. 1914 (30 сентября). № 1429. С. 4.
- Комаринська, 2000 – Комаринська З. Банки та банківська справа в Західній Україні // Вісник НБУ. 2000. № 11. С. 58–61.
- Комаринська, 2006 – Комаринська З. Українські банки та їх сподвижники (кінець XIX ст. – 1939 р.). Львів. ЛБІ НБУ. 2006. 159 с.
- Лазорак, 2016 – Лазорак Б. Філія Австро-Угорського банку в Дрогобичі (1902 – 1913 рр.) // Східноєвропейський історичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 47–53.
- Мошенський, 2014 – Мошенський С. З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи. London, Xlibris, 2014. 453 с.
- Орлик, 2007 – Орлик В. Селянство України в фіскальній політиці імперій Романових і Габсбургів // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2007. Вип. 13. С. 83–86.
- Орлик, 2017 – Орлик С. Організація фінансового управління російською окупаційною владою на теренах Галичини і Буковини в період Першої світової війни // Карпатський край. 2017. Вип. 1(9). С. 5–21.
- Петрович, 1915 – Петрович І. (Крип'якевич І.). Галичина під час російської окупації. Серпень 1914 – червень 1915. Б.м. (Відень). В-во «Політична бібліотека», 1915. 116 с.
- Скоморович та ін., 2004 – Скоморович І. Г., Реверчук С. К., Малик Я. Й. та ін. Історія грошей і банківництва: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. К. Атіка. 2004. 340 с.
- Східно-галицькі, 1915 – Східно-галицькі судові депозити // Діло. 1915. (23 січня). № 211 (3). С. 6.
- ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України (м. Київ).
- ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України (м. Львів).
- Biura centrall, 1914 – Biura centrall Banku krajowego // Gazeta Lwowska. 1914. №198 (1), (10 wrzesnia).

Shvets, 2007 – Shvets V. Rozwyj bankowoŃci hipotecznej na Ukrainie // System bankowy a gospodarka: perspektywy Polski, Biaiorusi i Ukrainy. Kielce. WSU. 2007. S. 157–176.

REFERENCES

- Bilan, Komarinska, Smovzhenko, 2016 – Bilan B., Komarinska Z., Smovzhenko T. Lviv Bankivskiy [Banking of L'viv]. Lviv. Apriori. 2016. 76 s. [in Ukrainian]
- Burunova, 2011 – Burunova O. A. Bankivskiy sektor Zakhidnogo regionu Ukraini: istoriya ta suchasni tendentsii rozvitku [Banking sector Western region of Ukraine: history and modern development trends]. Theoretical and applied problems of the economy. 2011. Vip 26. pp. 242–248. [in Ukrainian]
- Voenniy Bank, 1914 – Voenniy Bank kreditoviy dlya Galichini [Military Loan Bank for Galicia]. Dilo. 1915. №. 219 (11). Pp. 5–6. [in Ukrainian]
- DAIFO – Derzhavniy arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archives of Ivano-Frankivsk region].
- DALO – Derzhavniy arkhiv Lvivskoi oblasti [State Archives of Lviv region].
- DACHO – Derzhavniy arkhiv Chernivetskoï oblasti [State Archives of Chernivtsi region].
- Iz Iovskikh bankov, 1914 – Iz Iovskikh bankov [From Lviv banks]. Prikarpackaya Rus. 1914. № 1429. P. 4. [in Ukrainian]
- Komarinska, 2000 – Komarinska Z. Banki ta bankivska sprava v Zakhidniy Ukraini [Banks and Banking in Western Ukraine]. Visnyk of the National Bank. 2000. № 11. Pp. 58–61.
- Komarynska, 2006 – Komarynska Z. Ukrainski banky ta yikh spodyvzhnyky (kinets XIX st. – 1939 r.) [Ukrainian banks and their associates (the end of the 19th century – 1939)]. Lviv, LBI NBU. 2006. 159 s. [in Ukrainian]
- Lasorak, 2016 – Lasorak B. Filiya Avstro-Uhors'koho banku v Drohobychi (1902 – 1913 rr.) [The branch of the Austro-Hungarian bank in Drohobych (1902 – 1913)]. East European Historical Bulletin. 2016. Nr.1. Pp. 47–53. [in Ukrainian].
- Moshenskiy, 2014 – Moshenskiy S. Z. Finansovi tsentry Ukrainy ta rynek tsinnykh paperiv industrialnoi epokhy [Financial centers of Ukraine and the market of securities of the industrial age]. London, Xlibris. 2014. 453 s. [in Ukrainian]
- Orlyk, 2007 – Orlyk V. Selianstvo Ukrainy v fiskal'niy politytsi imperii Romanovykh i Habsburhiv [Peasantry of Ukraine in the fiscal policy of the empires of the Romanovs and the Habsburgs]. Problems of the history of Ukraine of the XIX – early XX centuries, 2007. Vyp. 13. Pp. 83–86. [in Ukrainian]
- Orlyk, 2017 – Orlyk S. Orhanizatsiia finansovoho upravlinnia rosiiskoiu okupatsiinoiu vladoiu na terenakh Halychyny i Bukovyny v period Pershoi svitovoi viiny [Organization of financial control by Russian occupying authorities in the territories of Galicia and Bukovina during the First World War]. Carpathian region. 2017. Vyp. 1(9), Pp. 5–21. [in Ukrainian]
- Petrovych, 1915 – Petrovych I. (Krypiakevych I.). Halychyna pid chas rosiiskoi okupatsii. Serpen 1914 – cherven 1915. [Galicia during the Russian occupation. August 1914 – June 1915]. B.m.(Viden). V-vo «Politychna biblioteka», 1915. 116 s. [in Ukrainian]
- Skomorovych ta in., 2004 – Skomorovych I. H., Reverchuk S. K., Malyk Ya. Y. ta in. Istoriia hroshei i bankivnytstva: Pidruchnyk [The history of money and banking]. Za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. S. K. Reverchuka. K. Atika, 2004. 340 s. [in Ukrainian]
- Skhidno-halytski, 1915 – Skhidno-halytski sudovi depozyty [Eastern Galician court deposits]. Dilo. 1915. № 211 (3). P. 6. [in Ukrainian]
- TsDIAK Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (m. Kyiv) [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv].
- TsDIAL Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (m. Lviv) [Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv].
- Biura centrall, 1914 – Biura centrall Banku krajowego [The central office of the Craiova Bank]. Gazeta Lwowska. 1914. №198 (1). (10 wrzesnia). [in Polish]
- Shvets, 2007 – Shvets V. Rozwyj bankowoŃci hipotecznej na Ukrainie [The development of mortgage banking in Ukraine]. System bankowy a gospodarka: perspektywy Polski, Biaiorusi i Ukrainy. Kielce, WSU. 2007, Pp. 157–176. [in Polish]

Стаття надійшла до редакції 06.04.2018 р.